



Por: Celestino Pardellas de Blas

MITOLOXÍA

A SANTA COMPAÑA EN ONS (I)

Se, dende logo, os mitos, crenzas, contos, lendas, . . . , teñen unha forte raizame no mundo rural galego, vai ser nos lugares máis afastados e inaccesibles da nosa xeografía e nas illas onde estas crenzas populares van a estar máis arraigadas e van a determina-la vida cotiá do lugar e dos seus habitantes.

En Galicia, defendendo a Ría de Pontevedra, atópase a Illa de Ons. Inda que só de 6 Km de longo por 2 de ancho, ten unha longa e interesante historia pois houbo achados arqueolóxicos que facilitan os datos necesarios para pensar que estivo habitada dende épocas prehistóricas, na idade do bronce e na etapa castrexa; tivo unha poboación continúa na Idade Media inda que tamén

sufriu por estas datas numerosos asaltos e incursións que a deshabitaron durante anos; e, a partires de finais do século XVIII, vai ter unha poboación continúa que chegará ata os nosos días, sendo a mediados do século XX cando vai a alcanzar a maior cota de poboación con uns 500 habitantes.

Inda que só a separan do continente, pola zona máis estreita, na súa cara leste, uns 10 Km (coa península do Salnés <Sanxenxo Noalla Lanzada>), foi unha illa que tivo pouca influencia do exterior ata os anos 70 nos que comeza a recibir unha multitude turística que en menos de 25 anos a converteron no lugar turístico máis visitado e importante das Rías Baixas xunto coas súas irmáns as illas Cíes.

A falla de infraestruturas, dos servicios máis básicos e imprescindibles, dun porto que dera un mínimo abrigo ós barcos e facilitara con elo a comunicación co



continente, e abandonada historicamente polas administracións, provocou o nacemento dunhas fortes tradicións que acentuadas inda máis polo feito do seu illamento, crearon uns especiais elementos culturais que provocaron unhas condicións de vida e o nacemento duns costumes únicos e singulares, cunhas características especiais que a puxeron no cume das Comunidades etnográfico-antropolóxicas máis interesantes de todo o litoral peninsular.

Poderíamos adentrarnos na súa peculiar socioloxía estudiando as diferentes características das fases da vida illán (mocidade, diversións, vodas, embarazo, parto,...); ou dentro do seu Calendario Festivo que ten fortes tradicións, moitas das cales son difíciles de atopar noutros lugares de Galicia (entroido, san Xoan, matanzas, xogos populares, . . .). Ocupando un bo espazo e por mor da falla de servicios, houbo un forte emprego da Medicina Tradicional cun coñecemento moi importante das propiedades curativas de toda clase de remedios e emprego de plantas, animais, . . . , nas curacións; e xa non falar das fortes supersticións, mal de ollo, encantamentos, bruxería, contos, lendas, . . . ; naufraxios; mitoloxía mariña; . . . ; e, ocupando un lugar moi particular, o seu Cancioneiro Popular que durante dous séculos animaron tódalas festas e celebracións.

A COMPAÑA EN ONS

Profundando na rica cultura popular da Illa de Ons, atopámonos cuns interesantes aspectos do Mito da Santa Compañía.

A Compañía, esa " **Procesión nouturna das almas en pena que andan por carreiros e corredoiras aldeáns . . .** " que nos di Taboada Chivite na súa Etnografía Galega, e que, no que respecta á Illa de Ons, foi estudada por Fernando Alonso Romero no seu traballo " Os das Illas Ons e sálvora " (Cuadernos de Estudios Galegos, tomo XXXII), ten unha chea de características que a fan

distinta ás doutros puntos da nosa xeografía galega.

Interesante será coñecer, ó longo de varias entregas, como a visualizan os illáns; onde habita e que percorridos fai; que anuncia; quen vai nela; ... e que remedios empregan para defenderse da súa presenza.

Pola tardiña, e despois de participar con algunha das familias nos labores agrícolas, xuntabámonos arredor dunha mesa para degustar a típica merenda illán a base de ovos da casa mesturados con pan de millo acabado de saír do forno. Case sen querer xurdían as conversas.

Falar da Compañía non era tarefa fácil, infundía temor e respecto, e ese medo que sentían, facíalles recuar, inda que, cando xurdía e sobre todo se arredor da mesa había persoas de distintas familias, as historias e as experiencias propias e alleas, manaban con doada facilidade.

Eran verdadeiramente abraiante, tanto que, as veces, cando a conversa se alargaba e a noite petaba á porta, o regreso de cada un ás súas respectivas casas, convertíase nun verdadeiro calvario; levabamos todos o medo dentro.

VISUALIZACIÓN

Con respecto á visualización, e ante as preguntas que nos facemos de ¿ Que é para os illáns a Compañía ? ou ¿ Como teñen o convencemento da súa presenza?, podemos comprobar que a Compañía ten distintas maneiras de presentarse ou de facerse notar.

- A "Lus"

De xeito maioritario teñen o convencemento da súa presenza por medio dunha "Lus". Esa "Lus" trae sempre acompañada unha desgracia e pode presentarse de varias formas ou aspectos diferentes:

- Como pequenas **Luces** que se moven ó lonxe.

" Estaba a señora Luísa moi enferma e estabamos alí , na súa casa, acompañándoa. Eu díxenlle ó meu home:

- Imos a cear e despois vimos outra vez.

Cando íamos para casa, vimos nas Laxes un montón de **Luces** que parecían que estaban no campo do Sr. José. Eu dixen:

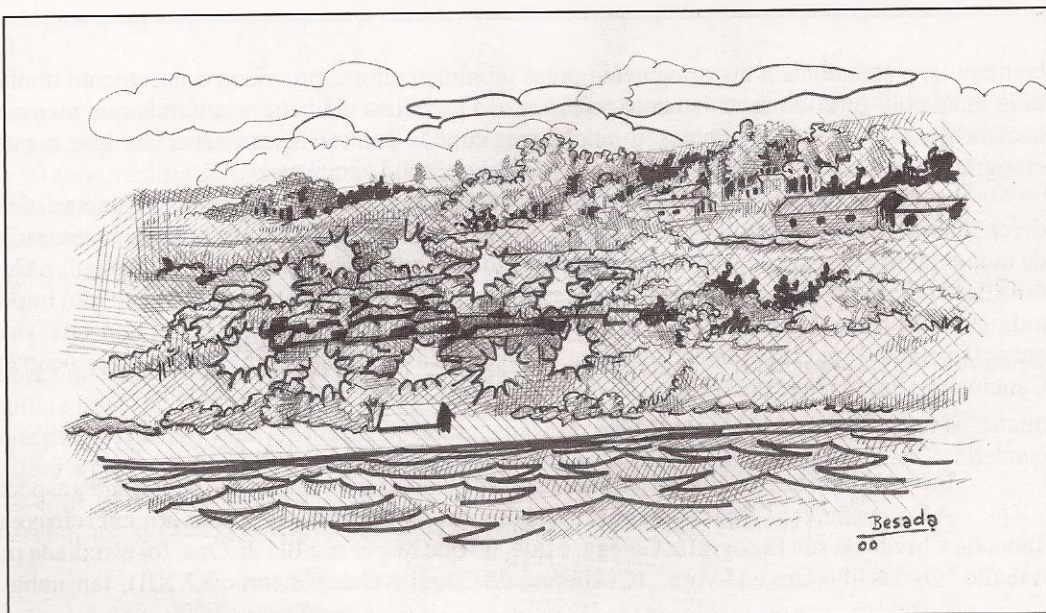
- Mira que **lucos** ¿ Que farán aí abaixo esas **lucos** movéndose coma unha roda ? Imos a cear e se ó volver seguen, baixamos a ver que pasa...

Despois de cear e cando pasamos de novo preto das Laxes, as **lucos** xa non estaban. Ó chegar a casa de Luísa, comunicáronnos que morrera..."

- Outras veces, as **Luces** non as miran todos. Polo xeral vea un familiar da persoa que vai a padece-la posterior desgracia.

" Apareceume cando morreu a miña curmán. Eu miraba unhas **lucos** cerca da casa da Chichona, pero a miña irmá e Josefa, que viña con nós, non as miraban....

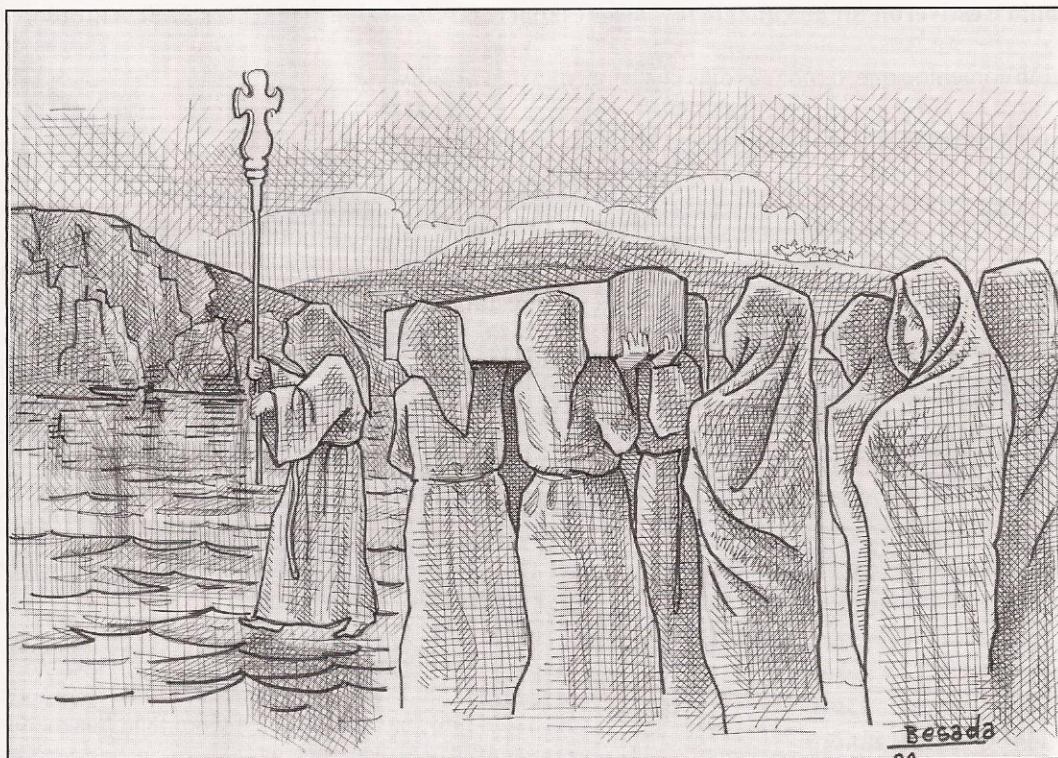
Ó día seguinte morreu o meu tío..."



- A "**Lus**" ou as **Luces**, míranas sempre de noite. Cando a "**Lus**" é unha soa, soe ser grande, aparece de súpeto e alumea un considerable espacio.

" Espertei e saín a fóra a mexar. Era día de inverno e moi tarde, pero, había fóra unha Lus que mirábase todo, como se fora o día... Ós catro días morreu a miña veciña."

...
" Viñamos do faro polo camiño da Entenza e ó chegar ó camiño de Curro, vimos unha Lus sobre os Campos do Polbo. Mirábase todo, parecía de día,... Ó chegar a casa, o meu irmán estaba moi enfermo. Ó día seguinte morreu".



- Hai outras versións, nas que se sinten perseguidos pola "**Lus**":

" Fora a esfollo-lo millo á casa da miña curmán no Cucorno e ó saír, e xa na porta, mirei unhas **Luces** detrás do faro, parecían que viñan voando.

Botei a andar polo camiño abaixo e ó chegar á altura da casa de Rogelio, xa viñan polo pinal.

Asusteime, e por non atoparme con elas, baixe polo casa de Delmiro cara a Curro e logo collín o carreiro de Canexol. Ó chegar á veiga de Chin, xa estaban na Laxes. Botei

a correr para chegar á casa do meu tío, en Canexol, e xa vin a lumarada no cemiterio."

Chama a atención, nas escasas versións que hai sobre as "persecucións da **Lus**", as características diferentes que presenta con outras visións de **Luces**:

- 1.- As persecucións comezan sempre na zona norte: Centulo, Melide, Cucorno.
- 2.- No seu percorrido, case sempre, hai unha parada nas Laxes de Caño.
- 3.- Rematan no cemiterio cunha gran lumarada.
- 4.- Nunca anuncia morte.

Ante a pregunta lóxica de ¿ Por que non anuncia morte ?, as explicacións sempre derivan cara a: " *Veñen a visitar ós defuntos* "; " *Hai defuntos que chaman pola Compañía*"; e coma dato curioso, unha muller dixo. " *Veñen á Illa a buscar as almas dos mariñeiros doutros lugares que morreron cerca da Illa e que foron enterrados no cemiterio porque ninguén os reclamou*".

- O "**Acompañamento**"

Outro modo de presenza ou visualización da Compañía e o chamado "**Acompañamento**". Ocupa o segundo lugar despois da "**Lus**" á hora de explica-lo xeito de mirala.

Describen ó "**Acompañamento**" coma unha procesión que ten estas peculiaridades:

- Sempre vai precedida dunha persoa viva que porta unha cruz. Detrás da cruz van as almas dos defuntos, podendo ir acompañados dos vivos que van a morrer.
- Poden levar un cadaleito e visitan a casa da persoa que vai a ter unha desgracia
- A morte viralle á persoa despois de tres visitas.

Chama a atención o respecto que poñen ó falar do "Acompañamento", coma dando a entender que é un xeito de observación máis serio que a "Lus".

Os "Acompañamentos" anuncian sempre a morte dalgún familiar, inda que, á hora de conta-lo encontro, sempre a sitúan na casa doutro veciño próximo.

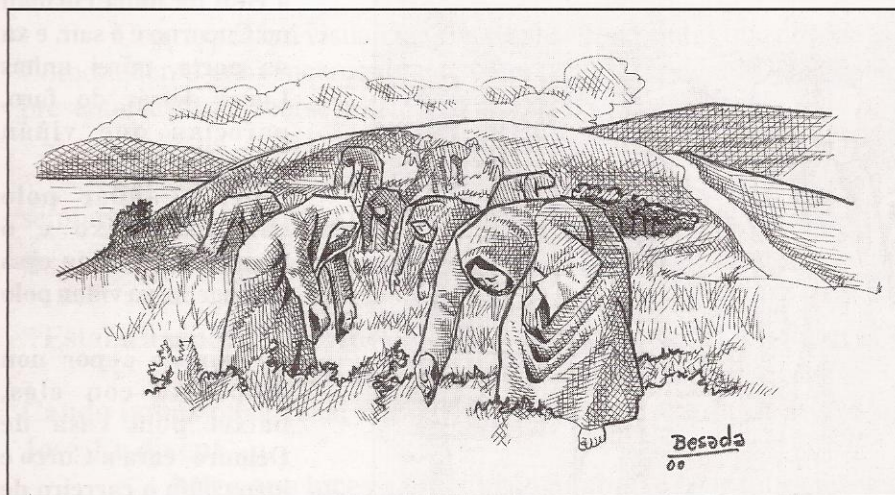
"Viña tarde do mar. Como non había vento, tivemos que vir a vogar dende as Cíes. Deixámo-la dorna na praia e marchei para casa. Cando pasaba pola veiga de Chin, vin o "Acompañamento" que saía do cemiterio.

Agacheime detrás do piorno e mirei que ía cara a Pereiró. Inda que se miraban andar, parecían que voaban por riba do millo.

Pararon na casa de Antonio e estiveron un bo rato alí, despois desapareceron por detrás da casa. O Sr Antonio xa tiña dúas visitas."

Posteriormente á explicación comentou que, ós poucos días da visión, morrera a súa avoa.

En moitas das versións dos "Acompañamentos" vai a alma da persoa que vai morrer. Quen o mira, e antes de saber da desgracia, fala do visto como algo normal.



"Aquel día quedamos ata a noite na taberna pois levantarase moito mar e podía chegar ás dornas. Cando cheguei á casa, a muller xa estaba a durmir.

Pola mañá, ó levantarme díxenlle:

-Que cousa rara, onte cando viña, e xa era bastante tarde, mirei a Cándido nas Xabreiras con outra xente, parecía que estaban a sementar.

- ; Ti estás bo!- dixo a miña muller -, se Cándido está moi enfermo na cama

Esa mesma noite morrera, e xa ía no "Acompañamento".

- Ruído ou Zumbido

Xa en menor medida hai unha serie de versións, nas que sinten á Compañía por medio

dalgún "Ruído ou Zumbido"

"Estabamos a piques de durmir, cando escoitamos un "Ruído" como se estivera a soprar o vento. Díxenlle ó meu home:

- Levantouse vento, como sopra

- Coma vai haber vento,- dixo o meu home-, se estaba calma podre.

- Non o escoitas, vai a ver se está ben pechado o coloutro das galiñas.

O meu home saíu, pero fóra, calma podre. Meteuse na cama, e o pouco, outra vez o "Ruído". Quedei durmida

O día seguinte soubemos que morrera un veciño."

No que respecta ós ruídos, tamén hai algún relato que atribúe á Compañía, o escoitar ós corvos ou "grajillas" de noite.

"Cando os corvos gritan de noite é que a Compañía anda pola Illa".

Para evitar susceptibilidades, os nomes das persoas que aparecen nos relatos, son ficticios.



LAUREANO MAYÁN BRAGA

Subasta de PESCADOS y MARISCOS

En la Lonja de MARÍN

Teléf.: 986 891 087
608 307 968

República Argentina, 30
MARÍN (Pontevedra)